РОЗДІЛ 5. ГУМАНІТАРНІ ЗНАННЯ

УДК 159.938.3:378

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2\(25\)-152-160](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2(25)-152-160)

Ігор Лантух,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0891-2704>

Алла Лантух,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5043-1816>

м. Харків

ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ОСОБИСТІСНОЇ НАДІЙНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Анотація.

У статті розглянуто поняття особистісної надійності суб'єктів підприємницької діяльності як психологічна дефініція на підставі дослідження теоретичних і методологічних засад з позиції психології. Ця дефініція за своєю природою є поліфонічною й активно продукується науковою спільнотою, маючи свою різновекторність. Доведено, що особистісна надійність суб'єктів підприємницької діяльності – це інтегральне психологічне утворення представлене сукупністю компонентів особистісних структур, які забезпечують стабільність особистісно-функціонально-діяльнісних показників суб'єкта в процесі трансформації соціокультурного простору та характеризує здатність людини до прогнозованої поведінки пов'язаної з реалізацією соціальних відносин відповідно до суспільних норм та ідеалів із власним відповідальним вибором.

Ключові слова: особистісна надійність; професійна надійність; особистісна надійність суб'єктів підприємницької діяльності; соціальна відповідальність; довіра.

Кризові явища в суспільстві висувають проблему надійності підприємців. Вона пов'язана з підвищенням відповідальності у сфері підприємництва, що має поєднуватися зі зростанням самосвідомості суб'єктів підприємництва, ефективною законодавчою базою та реальним здійсненням свободи вибору. Окрім юридичної відповідальності, сьогодні актуальною стає соціальна відповідальність, яка пов'язана з категоріями моралі й етики бізнесу [12; 22; 23; 29].

Підприємницька етика спирається на властиву їй систему цінностей. Західні дослідники бізнес-етики вважають, що базовими в цій системі є доброчесність, сумлінність (intergrity), обов'язкове виконання обіцянок (promise – keeping), надійність (fidelity), порядність (fairness), публічна підзвітність (accountability). Важливе соціоморальне значення мають такі цінності етики підприємницького бізнесу, як турбота про інших, доброзичливість і надійність. Саме ці цінності утворюють ядро етичних кодексів всесвітньовідомих підприємницьких корпорацій [14].

Однією з найвиразніших цінностей у підприємницькій етиці є соціальна відповідальність, яка є неможливою без надійності, як психологічної дефініції, оскільки вона віддзеркалює добровільну чи змушену залежність суб'єкта підприємництва від зовнішніх, соціальних умов.

Світоглядний філософський, морально-етичний рівень аналізу таких якостей підприємця нової формації, як відповідальність і надійність потребують деталізації в конкретних особистісно-духовних і соціально-психологічних параметрах, на що сьогодні спрямована значна увага філософів, психологів і соціологів.

Складність та важливість цієї проблеми привернули увагу значної кількості дослідників (Г. Балл, В. Бодров, А. Губинський, Л. Карамушка, В. Корнєшук, І. Котик, В. Крук, М. Курко, Є. Стрижов, С. Максименко, О. Осадчук, Б. Ломов, В. Небиліцин, Г. Нікіфоров, А. Піскопель,

В. Пушкін, С. Саричев, Т. Чернявська, Т. Яценко та ін.). Саме їх праці створили методологічну базу для розкриття проблеми.

Так, психологічний зміст проблеми надійності було розроблено в дослідженнях В. Небиліцина [10]. Надійність, на думку науковця, є якістю особистості: індивідуальною, рухливою, змінюваною. Від неї залежить стабільність та постійність результатів роботи індивіда. Що це дає для неї? Це забезпечує особистості надійність праці, довготривалу витривалість, завадостійкість, реакцію на непередбачувані подразники, стійкість до впливу чинників зовнішнього середовища.

Завдяки актуальності та необхідності наукового дослідження проблема надійності підлягала розробленню в контексті галузевої психології. Так, на неї насамперед звернули увагу в галузі інженерної психології. Саме в контексті розв'язання інженерно-психологічних завдань почалося наукове вивчення проблеми надійності. Було створено категоріально-понятійний апарат і визначено теоретичні й методологічні засади дослідження цього феномена. Інженерна психологія вперше висунула проблему вивчення надійності в професійній діяльності, звернувши увагу психологічної науки на розгляд проблеми надійності в більш широкому аспекті [21].

Так, В. Плахтійко та Ю. Блудов у контексті психології спорту розглядали надійність відповідно до позицій системного підходу. Вони визначили надійність з точки зору змагання в спортивній діяльності як системну, інтегральну, комплексну якість. Це дає спортсменові змогу успішно виступати на відповідальних змаганнях [15].

У галузі космічної й авіаційної психології вперше отримала розвиток ідея професійної надійності. Дослідник Б. Ломов підкреслював, що професійна надійність космонавта може виступати як своєрідний чинник безпеки космічного польоту [8]. Психологічним чинником професійної надійності, на його думку, є забезпечення ефективної групової взаємодії в процесі діяльності та попередження можливого розвитку конфліктної напруженості.

Продовжив дослідження в галузі соціально-психологічних проблем надійності групи С. Саричев. Дослідник вважає, що за своїм психологічним змістом надійність групи виступає як система групових мотивів і соціальних настанов на вдосконалення організації спільної діяльності групи в напружених умовах [20–21].

Так, С. Лебедєв та О. Тимченко присвятили своє дослідження різним аспектам проблеми надійності в юридичній психології. На підставі цих досліджень було розроблено систему психологічного забезпечення, що спрямована на підвищення ефективності використання зазначених спеціалістів та збільшення їх професійного довголіття за рахунок розвитку й оптимізації особистісних психологічних ресурсів [7].

Значну увагу у вивченні особистості професіонала академік Т. Яценко приділяє розкриттю оптимізації особистісного потенціалу фахівців, використовуючи глибинну психокорекцію. Вона розробила методологію оптимізації професійної підготовки фахівців, у контексті якої концептуально обґрунтовані шляхи особистісного вдосконалення фахівців у процесі безпосереднього проходження ними психокорекції. Так, Т. Яценко вказує на доцільність введення в освітній процес діагностико-корекційних курсів як необхідної складової професійної підготовки фахівців. Нею описано психо-діагностичний підхід до пізнання цілісності психічної суперечливої єдності свідомого та несвідомого особистості. У дослідженні Т. Яценко розкриваються глибинно-психологічні передумови динаміки довіри фахівців у груповій психокорекції [32], а довіра зумовлює надійність.

Проте теоретико-методологічна база дослідження поняття «надійність» вимагає свого вдосконалення, адже досліджувана дефініція зазнала значних трансформацій, що викликано розширенням сфери її застосування.

Психологічна дефініція «надійності» вимагає дослідження, що надасть можливість вирішити багато питань цієї проблеми, які вимагають окремого вивчення й уточнення. Вони полягають у систематизації та узагальненні існуючих у психології підходів і теорій. На сьогодні недостатньо досліджується, а саме відсутній єдиний методологічний підхід до проблеми, не актуалізована увага на особистісних рисах і характеристиках, що забезпечують особистісну

надійність суб'єктів підприємницької діяльності, не розкрито особливості та способи розвитку особистісних компонентів як провідних у розвитку спроможності фахівців до самодетермінації у сфері підприємництва, здійснення функцій економічного самоконтролю та надійної морально-етичної поведінки у взаємовідносинах фахової діяльності. Ці нерозв'язані проблеми потребують усталеного визначення психологічної дефініції особистісної надійності підприємця.

Мета та завдання статті полягають в тому, щоб з'ясувати психологічний зміст наповнення категорії особистісної надійності суб'єктів підприємницької діяльності, що є особливо затребуваною сучасним українським соціумом і вимагає цивілізованого підприємця європейського гатунку.

З моменту виникнення поняття «надійність» зазнало значних трансформацій, що пов'язано не лише з розширенням сфери його застосування, а й із фундаментальним вивченням різноманітних аспектів цієї категорії – причинності, регуляції, детермінації, прояву [9]. Явище особистісної надійності особливо актуалізується в умовах значних змін у суспільстві, його кризових станів, переломних етапів у розвитку.

Справа в тому, що надійність була затребувана людською спільнотою з давніших часів. Звертаючись до мовної індоєвропейської групи, бачимо, що це поняття означало внутрішній стан людини, її переживання: вірити, надіятися, відчувати тощо [13, с. 86]. Відшуковуючи обґрунтування терміна «надійність» необхідно застосовувати символічні відповідності та психічні структури, якими жила давня людина. Згідно з концепцією К. Юнга, це вроджені психічні структури у так званому колективному без свідомому, що є сховищем спадкової пам'яті, звернення до якої викликають у людей неусвідомлені асоціації [31].

Ці архетипи є основою загальнолюдської символіки, виявляються у міфах і віруваннях. *Символ* – це умовний знак; предмет, зображення, явище, що слугує умовним позначенням якого-небудь образу, поняття, ідеї. Якщо порівнювати символ зі знаком, то перший є більш багатозначним і змістовним. Численні дослідження психологів переконливо довели, що асоціації, викликані контактом з певним архетипічним символом, однакові для всіх людей. Це свого роду «загальні знаменники психіки», що притаманні абсолютно всім. У символі важливим змістом є цінність. Значення символів вказує на цінність певних явищ як для окремої людини, так і для людської спільноти. Своєрідність символу пов'язана з характером його зовнішньої сторони – «означаючим».

Символ – це мотивований знак. Означаюча сторона символу завжди певним чином пов'язана з тим, що вона означає, має з ним схожість. Так, психологічному терміну «надійність» відповідає символ півня, який асоціюється з пильністю, хоробрістю, мужністю, передбачуваністю та надійністю. Також надійність асоціюється з биком, де концентрується надійність і сила. Це, безумовно, символ довгого та плодового життя, що є стабільним і стійким. Собака – відомий символ відваги, хоробрості, безкорисності, справедливості та надійного захисту. У багатьох культурах світу черепаха – символ створення Землі, що означає довговічність і постійність у прагненні до поставленої мети. Черепаха повільно просувається, але водночас символізує надійність, вона розумна та цілеспрямована. Символом могутності та надійності також є дуб. Майже в усіх народах світу його вважають священним деревом, сильним, мужнім, символом довголіття та родючості, а отже – надійності [17; 18].

У філософській літературі першими, хто звернувся до явища надійності, були філософи зі Стародавнього Китаю. Розробляючи ціннісну категорію *неба*, а саме «сінь», конфуціанська філософська традиція надавала їй значення благонадійності. Дотримуючись принципу антропоморфізму між зовнішнім світом і внутрішнім змістом людини, благонадійність буквально означала серце, дух, орган свідомості та вмістилище психічних можливостей людини. Такий підхід до надійності сформулював її аксіологічне навантаження і можливість подальшої трансляції у психологію.

Враховуючи ціннісну спрямованість надійності, її позитивний сенс Е. Фромм зв'язав розуміння надії з психічним станом людини. Він зазначав, що надія є невід'ємним елементом структури життя, динаміки людського духу; що надія це є настрої, який супроводжує віру [26; 27]. У сфері людських відносин вірити в іншу людину означає бути впевненим у її стрижні,

стійкості, у тому, що можна покластися на неї. Це є архінеобхідним, адже з давніх-давен світ, який оточував людину був урешті-решт хаотичним, ненадійним, непередбачуваним, остільки життя в ньому і діяльність з його облаштування сформулювали запит на такі важливі явища, як *надія* та *надійність*. Це розглядалося в аспекті певної умови безпеки, а отже – виживання. Тобто поняття надійності – це поняття, що характеризує водорозділ між хаосом і порядком. Це те, що стабілізує, гармонізує як соціальні явища, так і самого суб'єкта діяльності. Логічно, що поняття надійності підсилює значущість в емоційному та психологічному плані, асоціюючись з такими дефініціями, як довіра, вірність, чесність, добро та справжність. Ці категорії насичують надійність елементом стійкості і не дають їй схитнути через перехід у площину асоціальних дій, тобто ненадійності, несправжності, руйнування.

Основний зміст поняття «надійність» визначається її процесуальними характеристиками, що відображають особливості механізмів її регуляції, та показниками результативності, які свідчать про рівень, ступінь усталеності, стабільності професійних параметрів діяльності. Етимологічно «надійність» пов'язана з упевненістю, міцністю, тривалістю, тривкістю, непохитністю, збереженістю, дотриманням угод у несприятливих, екстремальних умовах. Надійна людина – це така людина, на яку можна покластися; вона – вірна, міцна, дужа, чесна, виконавча, дисциплінована [33].

Дослідники приділяють значну увагу ролі особистісної надійності підприємця в забезпеченні ефективності його професійної діяльності. Психолог В. Корнєшук указує, що загальною характеристикою діяльності є її ефективність. Це така діяльність, що має високу продуктивність і якість, оптимальні енергетичні й нервово-психічні витрати, задоволеність професіонала. Результативними параметрами ефективної діяльності є *якість*, надійність і продуктивність. Якщо ефективність професійної діяльності в інтегральному вигляді виявляється в її результаті, то надійність – у збереженні високої результативності професійної діяльності незалежно від умов, за яких вона відбувається [4, с. 98–99]. Причому В. Корнєшук вважає, що характеристиками продуктивності є: кількість продукції, що виготовлена за одиницю часу; якість – відповідність продукції вимогам технології; надійність за якісною характеристикою є здатністю виконувати потрібні функції в заданий інтервал часу, а за кількісною характеристикою – імовірністю виконання потрібних функцій упродовж певного часу в заданих умовах. Отже, усі параметри ефективності досить тісно пов'язаними між собою [4, с. 98].

Ефективність діяльності, згідно з дослідженнями М. Дьяченко та Л. Кандиловича, визначають як досягнення за результатами трудового процесу запланованої цілі, тобто в її відповідному матеріальному та іншому вираженні. На думку авторів, ефективність діяльності є інтегративним показником і визначається її продуктивністю та надійністю [3]. Причому виділено особливості розвитку особистісної надійності підприємців у процесі трансформації соціокультурного простору, звернено увагу на вплив психологічної культури на розвиток особистісної надійності підприємців та їхній успіх у бізнесі. Дослідник В. Шадріков натомість вводить термін «параметри ефективності діяльності». Це кількісні та якісні показники, за якими оцінюють ефективність діяльності [30].

Ринкова економіка вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності особливого способу життя як вважає дослідниця Т. Петренко [14] та нового типу мислення, на думку В. Рудковської [19], що виходить за межі усталених стереотипів, що наголошено Р. Олексієнко та В. Молодиченко [12]. В умовах зростаючої ролі особистісних чинників підприємців важливою ознакою є їхня психологічна готовність до відповідальної діяльності, як вважає Г. Нікіфоров [11], і характеризується високим рівнем довіри та професійної надійності, на думку Т. Скрипкіна [24].

Особистісна надійність – це фундаментальна, атрибутивна ознака особистості, що характеризує її здатність до прогнозованої відповідальної поведінки, яка пов'язана з реалізацією соціальних відносин відповідно до групових норм і цінностей. Так, на думку І. Котик, особистісна надійність формується й проявляється в процесі спільної діяльності. Це результат співвіднесення власного образу зовнішнього та внутрішнього світу з актуальними й історичними

соціально-культурними нормами. Особистісна надійність – це властивість, що характеризує здатність людини до прогнозованої поведінки, тобто такої, яка планується і не є спонтанною. Вона пов'язана з реалізацією соціальних відносин відповідно до суспільних норм та ідеалів. Також важливим є власний відповідальний вибір особистості. На думку дослідника, надійна особистість здатна бути автономним носієм загальнолюдського досвіду й історично вироблених людством і відображених у культурі форм поведінки та діяльності. Одна зі сторін надійності – прихильність до обраних ідеалів і мети, а тому надійність можлива, якщо є екзистенційна визначеність. Вірність людини сенсу свого життя, своєму покликанню є найвищим рівнем особистісної надійності [5].

Феномен надійності: *по-перше*, фіксує найважливішу сторону розуміння світу людиною; *по-друге*, концентрує увагу на поведінці особистості; *по-третьє*, актуалізує діяльність фахівця (В. Крук) [6; 25; 28].

Особистісна надійність є особливим феноменом, у якому на суб'єктному рівні виявляється інтегративна якість підготовленості особистості до досягнення стабільності позитивних результатів діяльності у сфері «людина–людина». За своєю природою особистісна надійність фахівців соціономічної сфери є набутою якістю, яка зумовлена сукупністю певних особистісних характеристик і особливостями входження в професійну діяльність [4].

Особистісна надійність суб'єктів підприємницької діяльності – це інтегральне психологічне утворення представлене сукупністю компонентів особистісних структур, які забезпечують стабільність особистісно-функціонально-діяльнісних показників суб'єкта в процесі трансформації соціокультурного простору та характеризує здатність людини до прогнозованої поведінки, що пов'язана з реалізацією соціальних відносин відповідно до суспільних норм та ідеалів із власним відповідальним вибором.

Науковці розглядають суб'єкта підприємницької діяльності в системній сукупності, у контексті його здатності до саморозвитку, самовдосконалення, розширення якісних характеристик особистості як професіонала. У цьому аспекті важливою є єдність індивідуально-типологічних, інтелектуальних і професійних якостей фахівців. Дослідження поняття особистісної надійності визначається у взаємозв'язку компонентно-структурного аналізу, що дає змогу розглядати цей феномен у генетично-прагматичному аспекті як біосоціальна систему, про що констатують у своїх працях Б. Ананьєв [1], Ю. Пачковський [13], В. Позняков [16].

Використання особистісного підходу стосовно до проблеми розвитку надійності призводить до розуміння того, що феномен, який досліджується, є не пасивною інтеграцією впливу зовнішніх і внутрішніх умов існування, а результат акумуляції способів досягнення мети, адаптивних можливостей і розширення репертуару стратегій поведінки подолання критичних ситуацій, що сформувалися в особистості у процесі професійної й особистісної самореалізації вважають В. Барко [2] та Д. Малєєв [9]).

Розвиток і формування особистісної надійності підприємців у професійній діяльності розглядають у таких напрямках – *діяльність, надійність і спільність*. Так, професійна діяльність підприємців – це інтерсуб'єктивна, професійна надійність, що ґрунтується на позитивному самовизначенні у взаємодії, а професійна спільність зумовлена включенням підприємців у колективну діяльність, що ґрунтується на позитивному самовизначенні з учасниками взаємодії. Відповідно до цього потрібно звернути увагу на те, що суб'єкт підприємницької діяльності водночас постає організатором, проєктувальником, носієм особистісної позиції, що припускає самовизначення, самоорганізацію, самосвідому професійну діяльність, гарантом якої є особистісна надійність.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як свідчить дослідження теоретичних і методологічних засад вивчення такої дефініції як особистісної надійності суб'єктів підприємницької діяльності з позиції психології є поліфонічним і активно продукується в науковій спільноті, маючи свою різновекторність. Теоретико-методологічний аналіз засвідчив, що особистісна надійність підприємців зумовлює психічні здатності, які забезпечують включення особистості підприємця до процесу регуляції та саморегуляції підприємницької діяльності,

орієнтації та самореалізації в суспільстві, оволодіння культурними, соціальними та правовими стереотипами на довіру та надійну взаємодію з колегами, партнерами та суспільством.

Таким чином, ми розглядаємо *особистісну надійність суб'єктів підприємницької діяльності як індивідуально-своєрідну та неповторну ціннісно-смыслову систему побудови й інтерпретації підприємницької реальності формування поведінки та професійної діяльності* (своїєї та інших) відносно партнерів і розвитку підприємництва в суспільстві. У професійній діяльності надійність підприємців пов'язана з діловою честю, етичними відносинами, совістю, високою мораллю, духовними цінностями, психологічною готовністю до співпраці. Тому вивчення цієї проблеми в різних сферах життєдіяльності соціуму є подальшим перспективним напрямом дослідження для науковців.

Використані літературні джерела

1. *Ананьев Б.Г.* Личность, субъект деятельности, индивидуальность. Москва : Директ-Медиа, 2008. 122 с.
2. *Барко В.И., Малеев Д.В.* Использование психотренинговых технологий в психологическом обеспечении профессиональной надежности персонала ОВД. *Личность профессионала в современном мире: науч. сб.* Москва : Ин-т психол. РАН, 2013. С. 340–356.
3. *Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А.* Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 176 с.
4. *Корнеишук В.В.* Теорія і практика формування професійної надійності майбутніх спеціалістів соціономічної сфери діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук, спец.: 13.00.04. Одеса : Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2010. 360 с.
5. *Котик І.О., Саричев С.В.* Надійність групи та особистісна надійність у групі. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 32. С. 245–265.
6. *Крук В.М.* Психология надежности специалиста: история и современность. *Вестник Московского государственного областного университета*. 2010. № 3. С. 181–188. (Серия: «Психологические науки»).
7. *Лебедева С.Ю., Тимченко О.В.* Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: монографія. Харків : ХНАДУ, 2005. 326 с.
8. *Ломов Б.Ф., Мясников В.И.* Медико-психологические аспекты профессиональной надежности космонавта. *Психологический журнал*. 1988. Т. 9. № 6. С. 65–72.
9. *Малєєв Д.В.* Психологічні чинники розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.06. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 334 с.
10. *Небылицин В.Д.* Проблемы психологии индивидуальности / [под ред. А.В. Брушлинского, Т.Н. Ушакова]. Москва : Москов. психол.-соц. ин-т; Воронеж : МОДЭК, 2000. 688 с.
11. *Никифоров Г.С.* Надежность профессиональной деятельности. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 1996. 176 с.
12. *Олексенко Р.І., Молодиченко В.В.* Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 70. С. 164–175.
13. *Пачковський Ю.Ф.* Психологія підприємництва: навч. посіб. Київ : Каравела, 2006. 408 с.
14. *Петренко Т.В., Зеленюк В.В.* Морально-етичні аспекти формування підприємця європейського рівня. *Проблеми формирования новой экономики XXI века: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (23–24 декаб. 2010)*. URL: http://www.confcontact.com/20101224/3_petrenko.php.
15. *Плахтиенко В.А., Блудов Ю.М.* Надежность в спорте. Москва : Физкультура и спорт, 1983. 176 с.
16. *Позняков В.П.* Психологические отношения и деловая активность субъектов экономической деятельности в условиях разных форм собственности. *Психологический журнал*. 2000. Т. 21. № 6. С. 38–50.
17. *Полная энциклопедия символов / Сост. В.М. Рошаль.* Москва : Изд-во Эксмо; Санкт-Петербург : Сова, 2003. 528 с.

18. Пособие по лингвокультурологическому анализу текстов / под ред. Д. Ворошкевич, Д. Казанникова. Москва: МГУ, 2018. 215 с.
19. Рудковська В.Г. Підприємництво як особливий тип економічного мислення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 124/125. С. 89–91. (Серія «Економіка»).
20. Сарычев С.В. Социально-психологические факторы надежности малых групп в различных социальных условиях: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05. Курск, 2008. 259 с.
21. Сарычев С.В. Из истории исследования надежности в отечественной психологии. *История отечественной и мировой психологической мысли: Постигая прошлое, понимать настоящее, предвидеть будущее*: материалы Междунар. конф. по истории психологии «IY Московские встречи» (Москва, 26–29 июня 2006 р.). Москва: Ин-т психол. РАН, 2006. С. 277–284.
22. Сахарова В.Г. Психология ответственности и возможности ее исследования. *Вестник гуманитарного института ДВГМА*. 2001. № 2. С. 191–199.
23. Скрипаченко Т.В. Особливості самопрезентації українського підприємця. *Актуальні проблеми психології*. Т. 1: Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія. Київ: Міленіум, 2003. Ч. 11. С. 20–23.
24. Скрипкина Т.П. Психология доверия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2000. 264 с.
25. Турчин Л. Сутність поняття «довіра» як економічної категорії. *Ефективна економіка*. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1173>.
26. Фромм Э. Революция надежды. Избавление от иллюзий. Москва: Айрис-пресс, 2005. 357 с.
27. Фромм Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики: пер. с англ. и послесл. Л.А. Чернышевой. Минск: Коллегиум, 1992. 253 с.
28. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. Москва: Изд-во АСТ, 2004. 730 с.
29. Хини Р. Социальная компетенция: пер. с нем. Харьков: Гуманитар. центр, 2005. 192 с.
30. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. Москва: Наука, 1982. 185 с.
31. Юнг К. Архетип и символ. Москва: Наука, 1991. 304 с.
32. Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика: монография. Днепропетровск: Инновация, 2015. 567 с.
33. Lantukh I. Psychological features of the relationship the parameters of moral and legal reliability and adaptive capabilities of business entities. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2018. No. 27 (3). P. 81–87. URL: <https://farplss.org/index.php/journal/article/view/370>.

References

1. Anan'ev, B.G. (2008). *Lichnost', sub'ekt dejatel'nosti, individual'nost'* [Personality, subject of activity, individuality]. Moscow: 122 p.
2. Barko, V.I., & Maleev, D.V. (2013). Ispol'zovanie psihotreningovyh tehnologij v psihologicheskom obespechenii professional'noj nadezhnosti personala OVD [The use of psycho-training technologies in the psychological support of the professional reliability of the internal affairs department personnel]. *Lichnost' professionala v sovremennom mire – The personality of a professional in the modern world*. Moscow. P. 340–356.
3. D'jachenko, M.I., & Kandybovich, L.A. (1976). *Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatel'nosti* [Psychological problems of readiness for activity]. Minsk. 176 p.
4. Korneshchuk, V.V. (2010). Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi nadiinosti maibutnikh spetsialistiv sotsionomichnoi sfery diialnosti [Theory and practice of the formation of professional hopes and specialties of the social sphere of activity]. *Doctor's thesis*. Odesa 360 p.
5. Kotyk, I.O., & Sarychev, S.V. (2016). Nadiinist hrupy ta osobystisna nadiinist u hrupi [The need for the group is the specialness of the group]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of current psychology*. 32. P. 245–265.

6. Kruk, V.M. (2010). Psihologija nadezhnosti specialista: istorija i sovremennost' [Psychology of specialist reliability: history and modernity]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta – Bulletin of the Moscow State Regional University*. 3. P. 181–188.
7. Liebiedieva, S.Iu., & Tymchenko, O.V. (2005). *Psykholohichne zabezpechennia profesiinoi ta funkcionalnoi nadiinosti fakhivtsiv snajperskykh hrup spetsialnykh pidrozdiliv MVS Ukrainy [Psychological safety of professional and functional hopes of the staff of sniper groups of special nurses of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]*. Kharkiv. 326 p.
8. Lomov, B.F. & Mjasnikov, V.I. (1988). Mediko-psihologicheskie aspekty professional'noj nadezhnosti kosmonavta [Medical and psychological aspects of the cosmonaut's professional reliability]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal*. 6. P. 65–72.
9. Malieiev, D.V. (2016). *Psykholohichni chynnyky rozvytku profesiinoi nadiinosti pratsivnykiv pidrozdiliv preventyvnoi diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychological officials in the development of professional hopes of professional workers in preventive activities of the National Police of Ukraine]*. Extended abstract of Candidate's thesis. Kharkiv. 334 p.
10. Nebylicin, V.D. (2000). *Problemy psihologii individual'nosti [Problems of the psychology of individuality]*. Moscow. 688 p.
11. Nikiforov, G.S. (1996). *Nadezhnost' professional'noj dejatel'nosti [Reliability of professional activity]*. St.Peterburg. 176 p.
12. Oleksenko, R.I., & Molodychenko, V.V. (2017). Kontseptualni priorityety formuvannia suchasnoi liudyny ekonomichnoi [Conceptual priorities for the formulation of everyday people and economics]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Humanitarian visitor of the Zaporozhye State Engineering Academy*. Vol. 70. P. 164–175.
13. Pachkovskiy, Yu.F. (2006). *Psykholohiia pidpriemnytstva [Psychology of education]*. Kyiv : Karavela, 408 p.
14. Petrenko, T.V., & Zeleniuk, V.V. (2010). Moralno-etychni aspekty formuvannia pidpriiemtsia yevropeiskoho rivnia [Moral and ethical aspects of the formation of the education of the European Rivne]. *Problemy formirovanyia novoi ekonomyky KhKhI veka – Problems of Formation of a New Economy of the XXI Century* (23-24 December 2010). Retrieved from: http://www.confcontact.com/20101224/3_petrenko.php.
15. Plahtienko, V.A., & Bludov, Ju.M. (1983). *Nadezhnost' v sporte [Reliability in sports]*. Moscow. 176 p.
16. Poznjakov, V.P. (2000). Psihologicheskie otnosheniya i delovaja aktivnost' sub'ektov jekonomicheskoy dejatel'nosti v uslovijah raznykh form sobstvennosti [Psychological relations and business activity of subjects of economic activity in conditions of different forms of ownership]. *Psihologicheskij zhurnal – Psychological journal*. 6. P. 38–50.
17. Polnaja jenciklopedija simvolov [Complete encyclopedia of symbols] (2003). Moscow. 528 p.
18. Voroshkevich D., & Kazannikova, D. (2018). *Posobie po lingvokul'turologicheskomu analizu tekstov [Manual on linguoculturological analysis of texts]*. Moscow. 215 p.
19. Rudkovska, V.H. (2011). Pidpriemnytstvo yak osoblyvyi typ ekonomichnoho myslennia [Entrepreneurship as a special type of economic thinking]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Kyiv National University of the Name of Taras Shevchenko*. 124/125. P. 89–91.
20. Sarychev, S.V. (2008). Social'no-psihologicheskie faktory nadezhnosti malyh grupp v razlichnykh social'nykh uslovijah [Socio-psychological factors of reliability of small groups in different social conditions]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kursk, 259 p.
21. Sarychev, S.V. (2006). Iz istorii issledovaniya nadezhnosti v otechestvennoj psihologii [From the history of reliability research in Russian psychology]. *Istorija otechestvennoj i mirovoj psihologicheskoy mysli: Postigaja proshloe, ponimat' nastojashhee, predvidet' budushhee – The history of domestic and world psychological thought: Comprehending the past, understanding the present, foreseeing the future* (Moscow, June 26-29, 2006). Moscow. P. 277–284.
22. Saharova, V.G. (2001). Psihologija otvetstvennosti i vozmozhnosti ee issledovaniya [The psychology of responsibility and the possibilities of its research]. *Vestnik gumanitarnogo instituta DVGMA – Bulletin of the Humanitarian Institute of the Far Eastern State Medical Academy*. 2. P. 191–199.

23. Skrypachenko, T.V. (2003). *Osoblyvosti samoprezentatsii ukrainskoho pidpriyemstva. Aktualni problemy psykholohii* [Peculiarities of self-presentation of the Ukrainian enterprise. Actual problems of psychology]. Kyiv. Vol. 11. P. 20–23.
24. Skripkina, T.P. (2000). *Psihologija doverija* [Psychology of trust]. Moscow. 264 p.
25. Turchyn, L. (2012). *Sutnist poniattia "dovira" yak ekonomichnoi katehorii* [The sense of the «dovira» as an economic category]. *Efektivna ekonomika – The economy is effective*. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1173>.
26. Fromm, Je. (2005). *Revoliutsiya nadezhdy. Izbavlenye ot ylliuzyi* [The Revolution of Hope. Getting rid of illusions]. Moscow. 357 p.
27. Fromm, Je. (1992). *Chelovek dlja sebja. Issledovanie psichologicheskikh problem jetiki* [Man for himself. Study of the psychological problems of ethics]. Minsk. 253 p.
28. Fukujama, F. (2004). *Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k процветанию* [Trust: social virtues and the path to prosperity]. Moscow. 730 p.
29. Hinsh, R. (2005). *Social'naja kompetencija* [Social competence]. Kharkov. 192 p.
30. Shadrikov, V.D. (1982). *Problemy sistemogeneza professional'noj dejatel'nosti* [Problems of system genesis of professional activity]. Moscow. 185 p.
31. Jung, K. (1991). *Arhetip i simvol* [Archetype and Symbol]. Moscow. 304 p.
32. Jacenko, T.S. (2015). *Dinamika razvitija glubinnoj psichokorekcii: teorija i praktika* [Dynamics of development of deep psychocorrection: theory and practice]. Dnepropetrovsk, 567 p.
33. Lantukh, I. (2018). Psychological features of the relationship the parameters of moral and legal reliability and adaptive capabilities of business entities. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 27 (3). P. 81–87. Retrieved from: <https://farplss.org/index.php/journal/article/view/370>.

Lantukh Ihor, Lantukh Alla. On the Question of Business Entities' Personal Reliability Concept as a Psychological Definition.

Summary.

The article considers the concept of business entities' personal reliability as a psychological definition based on the theoretical and methodological principles study from the psychological standpoint. It turned out that this definition is polyphonic by nature and is actively produced by the scientific community, having its own variety and diversity. It is proved that business entities' personal reliability is an integrated psychological formation represented by a components' set of personal structures that ensure the subject's stability of personal-functional-activity indicators in the socio-cultural space transformation process and characterizes a person's ability to predict behavior related to social relations in accordance with social norms and ideals with their own responsible choice.

Entrepreneurs' personal reliability determines the mental abilities that ensure the entrepreneur's personality inclusion in the entrepreneurial activity regulation and self-regulation process, orientation, and self-realization in society, mastering cultural, social, and legal stereotypes of trust and reliable interaction with colleagues, partners and society. Business entities' personal reliability is considered by us as an individual-unique and unique value-semantic system of business reality construction and behavior, professional activity formation interpretation (own and others) concerning partners and development of entrepreneurship in society. In professional activity, the entrepreneurs' reliability is associated with business honor, ethical relations, conscience, high morals, spiritual values, and psychological willingness to cooperate.

Key words: personal reliability; occupational reliability; businesses' personal reliability; social responsibility; trust.

Стаття надійшла до редколегії 12 листопада 2020 року